

دیدگاه‌های مقام معظم رهبری در رابطه با سیاست‌های برنامه‌های پنج‌ساله

کمیسیون مشترک

چکیده

بیانات و مطالبات مقام معظم رهبری (مدظله) از ضابطه‌ها و شاخص‌های اصلی در تشخیص و تعیین اهمیت، ضرورت، ابعاد و چگونگی تحقق سیاست‌های کلی و به ویژه سیاست‌های برنامه‌های توسعه است.

متن حاضر، گردآوری بیانات و مطالبات معظم‌له در خصوص سیاست‌های کلی برنامه‌ای به شکل عام، ملاحظات مربوط به سیاست‌های کلی برنامه‌های دوم تا ششم توسعه به شکل خاص و نیز بیانات و مطالبات ایشان در خصوص سیاست‌های برنامه هفتم می‌باشد که در فواصل مختلف و در حضور مخاطبان گوناگون مطرح شده است.

واژگان کلیدی: سیاست‌گذاری، انضباط سیاسی، اجرای سیاست‌ها، نظارت مستمر، برنامه‌های توسعه

الف) بیانات و مطالبات کلی در مورد سیاست‌های برنامه‌های پنج‌ساله

۱- اثر محسوس در صورت رعایت دقیق سیاست‌ها

اگر برنامه پنج‌ساله با آن سیاست‌هایی که ما به طور مشخص و با مشورت فراوان و کار زیادی که روی آن شده و اعلام هم کرده‌ایم، تطبیق کند، من شک ندارم که در طول پنج سال، اثر محسوسی دیده خواهد شد. نمی‌گویم به‌کلی همه مشکلات حل می‌شود؛ اما یقیناً اثر محسوسی دیده خواهد شد. مشروط بر این‌که آن سیاست‌ها دقیقاً رعایت شود. البته ما، هم به خود دولت و هم به مجلس سفارش کردیم که مراقبت کنند تا آنجایی که عملی است - که فکر هم می‌کنیم همه‌اش یا نزدیک به همه‌اش عملی است - این سیاست‌ها در مواد برنامه‌ها دیده شود. (۱۳۷۸/۹/۱)

۲- باید طوری باشد که دقیقاً سیاست‌ها در تک‌تک برنامه‌ها قابل مشاهده باشد.

برنامه‌ها از دل سیاست‌ها می‌جوشد. مسئله سیاست‌ها و برنامه‌ریزی و بحث در دولت و بعد در مجمع تشخیص مصلحت نظام و ملاحظه نقدهای مختلف و انتخاب سیاست‌ها و بعد برنامه‌ریزی بر اساس سیاست‌ها، یک روال طبیعی و منطقی پیدا کرد؛ لیکن توجه داشته باشید که در خلال این برنامه‌ریزی، سیاست‌هایی که از این مراحل گوناگون گذشته، دقیقاً رعایت شود. این‌که برنامه‌ها باید از دل سیاست‌ها بجوشد، بایستی به معنای حقیقی کلمه منبعث از سیاست‌ها و ساخته‌وپرداخته این سیاست‌ها باشد که اگر برنامه در جایی موفق شد، آدم بداند این سیاست درست بوده، اگر برنامه خطا کرد، آدم بداند سیاست غلط بوده؛ یعنی باید این تلازم معلوم شود. اگر یک جا در برنامه‌ها طوری شد که سیاست‌ها رعایت نگردید، آن وقت علت غلط بودن برنامه مشخص می‌شود. این غیر از آن چیزی است که به عملکرد مجریان مربوط می‌شود. بالاخره درصدی به عملکرد مجریان برمی‌گردد و سیاست‌ها از اینها برکنار خواهد ماند؛ بنابراین، آدم نمی‌تواند تشخیص دهد که آیا این سیاستی که ما نشستیم باین همه مقدمات و مجمع تشخیص و قبلش هیئت دولت و شاید چند هزار ساعت کاری که آقایان در سازمان برنامه برای تنظیم این سیاست‌ها انجام دادند و بعد هم پیش ما آمد و کارهایی که ما کردیم، بالاخره درست بود یا غلط بود. باید طوری باشد که دقیقاً این سیاست‌ها در تک‌تک برنامه‌ها قابل مشاهده باشد و آدم بداند این برنامه ناشی از آن سیاست است؛ یعنی یک ارتباط منطقی و طبیعی وجود داشته باشد. (۱۳۷۸/۶/۲)

۳- فرایند و اهمیت تنظیم برنامه‌های دولت بر اساس سیاست‌ها و تطبیق با آن

ترتیب کار مثل برنامه‌های قبل است؛ دولت برنامه را به ما پیشنهاد کرد، ما هم پسندیدیم و همان‌طور عمل شد. دولت با کار کارشناسی، سیاست‌ها را به رهبری پیشنهاد می‌کند. سیاست‌ها مسائل بلندمدت نیست؛ پنج‌ساله است. گاهی در مقطع پنج‌ساله، سیاستی اولویت پیدا می‌کند؛ این را دولت می‌تواند با محاسبات و دقت‌های خودش پیش‌بینی و سپس به رهبری پیشنهاد کند؛ رهبری هم به مجمع تشخیص مصلحت می‌دهد تا بررسی کنند. البته دولت هنوز سیاست‌ها را به ما پیشنهاد نکرده است. ما خواهش کردیم قبل از دادن سیاست‌ها به ما و ابلاغ سیاست‌ها، هیچ‌چیز به‌عنوان پایه‌ها و چهارچوب برنامه به دستگاه‌ها ابلاغ نشود تا بر اساس سیاست‌ها و طبق قانون اساسی، برنامه چهارچوب‌بندی و فصل‌بندی و سپس تدوین شود. (۱۳۸۲/۵/۱۵)

اهمیت برنامه برای شماها روشن است و می‌دانید که برنامه چقدر مهم است؛ برنامه، هم هماهنگی ایجاد می‌کند، هم هم‌افزایی ایجاد می‌کند، هم زنجیره برنامه‌ها - پی‌درپی - ما را به اهداف چشم‌انداز می‌رساند؛ یعنی اگر چنانچه این زنجیره برنامه‌ها، یک جا در وسط قطع شد، ما نمی‌توانیم به آن نتیجه برسیم، این روشن است؛ بنابراین، برنامه خیلی اهمیت دارد. خب، حالا برنامه یک فرایندی هم دارد که در قانون اساسی مشخص است: سیاست‌هایی است که ابلاغ می‌شود و اعلام می‌شود، بر اساس این سیاست‌ها، دولت برنامه را تهیه می‌کند، بعد این برنامه تبدیل به قانون می‌شود که همه ملزم باشند به جزئیات این برنامه عمل کنند؛ بنابراین مجلس هم در جریان کار برنامه، در این فرایند قرار می‌گیرد. (۱۳۹۵/۶/۳)

۴- ایجاد یاس در دشمنان

نه فقط برای برنامه‌های چهارم و پنجم، بلکه در چشم‌اندازهای کلی برای هر تحرک سیاسی و اقتصادی در کشور، این نقطه حتماً موردنظر باشد. باید به جایی برسیم که دشمن احساس کند نمی‌تواند؛ باید مأیوس شود. آن‌گاه دشمنی‌ها به پایان خواهد رسید و یا کم خواهد شد.

(۱۳۸۲/۵/۱۵)

ب) بیانات و مطالبات خاص هر برنامه

از آنجا که مطالبات مقام معظم رهبری در مورد برنامه‌های دوم تا ششم توسعه در ویژه‌نامه‌ی برنامه ششم مجله سیاست کلان در صفحات ۲۵ تا ۴۷ انتشار یافته است، در این ویژه‌نامه تکرار نشده است. با این وصف ملاحظات معظم‌له در مورد سیاست‌های برنامه ششم به شرح زیر است:

سه محور اصلی اقتصاد، فرهنگ و علم و فناوری:

برنامه ششم یعنی سیاست‌های پنج‌سال کشور تدوین خواهد شد؛ شما نقشه راه عملی برای پنج‌سال کشور را در این برنامه ششم ان‌شاء... تدوین خواهید کرد. سه نقطه اصلی - البته برنامه باید جامع باشد - وجود دارد:

- یکی اقتصاد است که تکیه روی اقتصاد مقاومتی در آن برنامه باید تجلی پیدا کند.
- یکی مسئله فرهنگ است؛ هر جا می‌گوییم فرهنگ، مقصود ما از فرهنگ، یعنی فرهنگ انقلابی، فرهنگ اسلامی، یعنی ایجاد حرکت فرهنگی بر مبنای اسلام و بر مبنای ارزش‌های اسلامی و حرکت دادن جامعه به معنای حرکت فرهنگی به سمت اهداف اسلامی، تقویت فرهنگ اسلامی و باور اسلامی و آداب اسلامی و اخلاق اسلامی و سنت‌های اسلامی؛ فرهنگ این است. این جور نیست که به هر شکلی ابزارهای فرهنگی در کشور به وجود آمد، ما خوشحال بشویم که به، فرهنگ پیشرفت کرده؛ نه، پیشرفت فرهنگ و تکیه روی فرهنگ به معنای فرهنگ انقلابی است، فرهنگ اسلامی است، فرهنگ دینی است، تقویت ارزش‌های انقلابی و اسلامی است؛ این مراد ما است و این آن چیزی است که مورد انتظار از من و شما - به‌عنوان سربازان این انقلاب - است که باید سینه‌مان را سپر کنیم و برای انقلاب کار کنیم.
- و سوم علم؛ حرکت علمی در کشور خوب آغاز شده است؛ بحمد... در این سال‌ها، در این ده، دوازده سال حرکت خوبی در کشور به وجود آمده؛ این حرکت مطلقاً نباید کند بشود، بلکه باید سرعت و شتاب بگیرد. خیلی از افتخارات ملی و بخش مهمی از عزت ملی و بخش قابل توجهی از ثروت ملی به برکت علم به دست می‌آید؛ مسئله علم و تحقیق و پیشرفت در بخش‌های گوناگون علمی و کشف سرزمین‌های ناشناخته دانش، برای کشور خیلی مهم است. (۱۳۹۳/۳/۴)

نگارش قانون برنامه با توجه به سیاست‌های برنامه

توصیه دوم مربوط به برنامه ششم است؛ برنامه ششم - که سیاست‌هایش در مراحل نهایی است و ان‌شاء... به‌زودی به دستگاه‌های مختلف ابلاغ خواهد شد - بادقت موردتوجه قرار بگیرد. (۱۳۹۳/۳/۴)

تبیین سیاست‌ها و چستی آن

این مجموعه پس از بررسی‌های فراوان و مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام و بر پایه محورهای سه‌گانه «اقتصاد مقاومتی»، «پیشسازی در عرصه علم و فناوری» و «تعالی و مقاوم‌سازی فرهنگی» تنظیم شده است. اتکا بر توانایی‌های انسانی و طبیعی و امکانات داخلی و فرصت‌های وسیع برآمده از زیرساخت‌های موجود در کشور و بهره‌گیری از مدیریت جهادی و روحیه انقلابی و تکیه بر اولویت‌های اساسی آمده در سیاست‌های کلی: «اصل ۴۴»، «اقتصاد مقاومتی»، «علم و فناوری»، «نظام اداری» و «جمعیت» و از همه بالاتر توکل به قدرت لایزال الهی می‌تواند ما را به‌رغم تمایل و اراده دشمنان عنود، با تحقق اهداف برنامه ششم در ارائه الگویی برآمده از تفکر اسلامی در زمینه پیشرفت که به‌کلی مستقل از نظام سرمایه‌داری جهانی است، یاری رساند. در تدوین این سیاست‌ها تلاش شده است با در نظر گرفتن واقعیت‌های موجود در صحنه داخلی و خارجی، مجموعه‌ای به‌عنوان سیاست‌های کلی که مبنای تنظیم قانون پنج‌ساله ششم خواهد بود، تعیین شود که در یک دوره پنج‌ساله کاملاً دست‌یافتنی باشد. (۱۳۹۴/۴/۹)

وظایف دستگاه‌ها

مراقبت و دقت نظر جناب‌عالی (رئیس‌جمهور) و سایر مسئولان در قوای سه‌گانه و نظارت مجمع تشخیص مصلحت نظام، اطمینان لازم را برای حسن اجرای این سیاست‌ها در مراحل تنظیم و اجرای برنامه، تامین خواهد کرد. (۱۳۹۴/۴/۹)

توصیه بعدی این است که با برنامه حرکت کنید. برنامه ششم [توسعه] برنامه جامعی است؛ امسال هم سال شروع برنامه است. البته ما تاخیر داریم؛ سال شروع برنامه سال گذشته بود. برنامه ششم، برنامه مهمی است؛ با برنامه، با دقت کامل و پیش‌بینی همه امکانات، حرکت انجام بگیرد؛ به برنامه باید اهمیت داد. (۱۳۹۶/۵/۱۲)

انطباق با سیاست‌ها

با اسناد بالادستی و سیاست‌هایی هم که اعلام می‌شود، سعی کنید [قانون] انطباق داشته باشد. حالا مثلاً برنامه ششم در دستور کار شما است؛ خیلی هم مهم است؛ این را من عرض بکنم. برنامه ششم فوق‌العاده مهم است؛ در مورد این برنامه کوتاهی و اغماض و کم گذاشتن، هیچ جایز نیست؛ یعنی واقعاً باید برنامه را کامل و خوب و دقیق تمام بکنید. خب اوضاع، اوضاع خاصی است؛ هم از لحاظ اقتصادی، هم از لحاظ سیاسی؛ برای کشور الان اوضاع ویژه‌ای است و باید برنامه‌ای که شما برای پنج سال می‌گذارید، یک برنامه به معنای واقعی کلمه کامل باشد. خب، طبعاً وقتی این برنامه تنظیم شد، این شد جزو اسناد بالادستی؛ قانون که می‌خواهید بگذارید، با این برنامه یا با برنامه‌های [دیگر] مثلاً فرض کنید [سیاست‌های کلی] اصل ۴۴ و امثال این‌ها باید تطبیق بکند. (۱۳۹۵/۳/۱۶)

بیانات و مطالبات رهبری در مورد سیاست‌های برنامه هفتم

تنظیم برنامه بر اساس سیاست‌ها

یکی از مسائل مهم کشور که به مسئولین [گفته‌ایم] - حالا شما هم از دولت، هم از مجلس اینجا حضور دارید - مسئله برنامه هفتم توسعه است که این برنامه البته بایستی سال گذشته تصویب می‌شد و امسال منشأ برنامه سالیانه ۱۴۰۱ قرار می‌گرفت که خب سال گذشته نشد. امسال این را به یک جایی برسانید ان شاء...؛ همت کنید تا بر اساس سیاست‌های کلی، این برنامه تنظیم بشود و در دولت و مجلس ان شاء... این مسئله به اتمام برسد. (۱۴۰۱/۱/۲۳)

مسئله محوری و پرهیز از کلی‌گویی

یک مسئله مهم، برنامه هفتم است که حالا شما باید آن را تنظیم کنید. برنامه هفتم یعنی تکلیف پنج سال آینده کشور را معین کنید؛ برنامه هفتم یک سال هم عقب افتاده دیگر، یعنی باید پارسال تمام می‌شد که نشد. اصلاً در برنامه‌های پنج‌ساله و به تعبیر رایج برنامه‌های توسعه - که بنده با این کلمه توسعه هم خیلی موافق نیستم، اما حالا بالاخره مصطلح است - کلی‌گویی فایده‌ای

ندارد. گاهی اوقات در این برنامه‌های توسعه یک کلی‌گویی‌هایی می‌شود که هرگونه اقدامی با هر سلیقه‌ای را می‌شود در آن گنجانند؛ این فایده‌ای ندارد. برنامه بایستی راه را به طور روشن نشان بدهد، و جلوی پای دستگاه‌های اجرائی کشور بگذارد، جلوی پای همه دست‌اندرکاران کشور باید بگذارد. به نظر ما راهش هم این است که برنامه هفتم را مسئله‌محور کنید؛ یعنی یکی از چیزهایی که در برنامه هفتم مهم است، مسئله‌محور کردن است. (۱۴۰۱/۴/۳)

تعیین اولویت در سرفصل‌ها و رعایت اولویت‌ها در هر سرفصل

توصیه بعدی ما این است که اولویت‌ها را رعایت کنید؛ بالاخره توان دولت محدود است، به همه کار که نمی‌شود رسید؛ بایستی بینیم کارهای اولویت‌دار کدام است. اولویت را هم بین سرفصل‌های اساسی پیدا کنید؛ مثلاً فرض کنید که ما یک سرفصل داریم به‌عنوان اقتصاد، یک سرفصل داریم به‌عنوان علم، یک سرفصل داریم به‌عنوان امنیت، یک سرفصل داریم به‌عنوان آسیب‌های اجتماعی، یک سرفصل داریم به‌عنوان فرهنگ؛ اینها سرفصل‌های اصلی است که **حالا به نظر بنده فعلاً اولویت، اقتصاد است.** نه اینکه به بقیه کارها نباید رسید؛ چرا، به همه کارها باید رسید اما عطف توجه عمده باید به‌سوی مسائل اقتصاد باشد که حالا عرض خواهم کرد.

خب، بعد که در سرفصل‌ها اولویت معین شد، در همان مواردی هم که در زیرمجموعه هر سرفصلی هست، باز اولویت‌هایی وجود دارد؛ مثلاً در باب اقتصاد اولویت چیست؟ در باب فرهنگ اولویت چیست؟ در همه اینها باید اولویت‌ها را رعایت کنیم. البته عرض کردم که به نظر من امروز مسئله اصلی و مسئله اولویت‌دار، مسئله اقتصاد است. [البته] این مال امروز است؛ تا کی؟ نمی‌دانیم؛ تا یک بره‌ای. به مسئله اقتصاد جداً باید برسید؛ البته با پیوست فرهنگی؛ یعنی هر کار اقتصادی‌ای که انجام می‌دهید، حتماً پیوست فرهنگی همراهش باید باشد که این جزو چیزهای لازم است. حالا فرض کنید که مسئله دیپلماسی و مسئله فرهنگ و مسائل دیگر هم هست که بایستی آنها را [هم] انجام بدهید.

حالا در مسئله اقتصاد دو سه نکته در زیر این مجموعه وجود دارد که عرض می‌کنم:

- یک مسئله این است که مجموعه مدیران اصلی اقتصاد کشور باید منسجم عمل کنند.
- دوم اینکه همان‌طور که گفتیم، در خود اقتصاد اولویت‌ها مشخص بشود که حالا من بعداً یک اشاره‌ای می‌کنم.
- سوم در باب مسائل اقتصاد این است که خب در اقتصاد چند نقطه اساسی وجود دارد، روی این‌ها تمرکز بشود. مثلاً فرض کنید شاخص‌های اساسی: مثل اندازه تورم و رشد تورم یا رشد اقتصادی که حالا در سیاست‌ها برای مسئله رشد اقتصادی یک اندازه‌ای معین شده؛ ما روی آن عدد هشت تکیه می‌کنیم. یا مسئله رشد سرمایه‌گذاری؛ یا رشد اشتغال، یا رشد درآمد سرانه، یا کاهش فاصله طبقاتی. عمده‌ترین سرفصل اقتصادی ما برای پیشرفت اقتصاد مسئله تولید است. (۱۴۰۱/۶/۸)